

Oceny i omówienia

LUCJAN CIAMAGA: *Polityka przestrzennego zagospodarowania Europy zachodniej*. Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1972, 271 ss.

Ukazanie się na rynku wydawniczym pracy L. Ciamagi należy powitać z zadowoleniem. Podejmuje ona bowiem bardzo ważny z punktu widzenia teorii ekonomii, jak i praktyki gospodarczo-politycznej temat, który z pewnością i w przyszłości będzie skupiał żywe zainteresowanie naukowców i polityków. Od strony teoretycznej jest to przede wszystkim niezwykle ważny problem działania prawa nierównomiernego rozwoju w rozwiniętych krajach kapitalistycznych, a także w ich systemach integracyjnych, będących wyrazem potrzeb zorganizowanej intensyfikacji międzynarodowego podziału pracy w warunkach rewolucji naukowo-technicznej. W obu przypadkach jest to prawo koncentracji gospodarczej, prowadzące do tworzenia znacznych i pogłębiających się różnic rozwojowych między regionami gospodarstw narodowych lub tworzonych systemów integracyjnych.

Od strony praktyki gospodarczej i politycznej zagadnienie to sprowadza się do niezwykle ważnego dla perspektyw rozwojowych pytania, czy współczesny kapitalizm może — a jeśli tak, to w jakim stopniu — skutecznie przeciwdziałać kapitalistycznym prawidłowościom rozwojowym przy pomocy środków i metod nowoczesnej polityki gospodarczej, ujmowanej ogólnym pojęciem interwencjonizmu państwowego. Przyjmując terminologię bardziej obiegową — jest to równoznaczne z odpowiedzią na pytanie, czy w systemie kapitalistycznym, opartym na prywatnej własności środków produkcji i systemie gospodarki rynkowej jest możliwa — i w jakim zakresie — skuteczna integracja ekonomiczna i społeczna dokonująca się bądź to w ramach gospodarki narodowej poszczególnych państw, bądź też między państwowymi systemów integracyjnych. Nie można bowiem gospodarki poszczególnych państw czy Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, czy w ogóle całego systemu kapitalistycznego traktować jako systemu zintegrowanego, dopóki istniejące różnice w rozwoju poszczególnych części każdego systemu nie wykazują jednoznacznej tendencji do ich niwelowania.

Podejście L. Ciamagi do tak zarysowanego kompleksu zagadnień jest z pewnością bardzo pragmatyczne; autor wyraźnie stawia sobie za cel dostarczenie czytelnikowi możliwie szczegółowego i usystematyzowanego obrazu różnych aspektów gospodarki przestrzennej oraz środków i metod polityki gospodarczej — tak instytucjonalnych, jak materialnych — stosowanych przez poszczególne państwa Europy zachodniej oraz przez Europejską Wspólnotę Gospodarczą w celu niwelacji różnic w rozwoju regionalnym.

Jedynie rozdział I pracy, zatytułowany *Nierównomierny rozwój powojennej Europy zachodniej*, odbiega nieco od tak zarysowanego programu badania i chyba pomyślany został bardziej jako wprowadzający w istniejący po wojnie układ rozwoju gospodarczego państw Europy zachodniej, niż w problem gospodarki przestrzennej *sensu stricto* — gdzie nierównomierny rozwój ma jednokierunkowe tendencje koncentracji. Wprawdzie bowiem i między rozwiniętymi państwa-

mi kapitalistycznymi działa prawo nierównomiernego rozwoju, ale jest to bardziej działanie „zewnętrzne”, przybierające w tej grupie państw charakter nierównomierności zwrotnych, względnie dwukierunkowych. Autor bardzo przekonująco i jasno pokazuje odmienne warunki i różnice w tempie wzrostu gospodarczego poszczególnych państw Europy zachodniej po wojnie. Przy takim ujęciu na ogół najbardziej efektywnie prezentuje się rozwój gospodarczy NRF, tak pod względem tempa wzrostu, jak i pod względem stosunkowo małych rozwojowych dysproporcji regionalnych. Jest to z pewnością obraz prawdziwy, ale relatywnie, bo tylko przy przyjęciu określonego porównawczego okresu czasowego. Przy zmianie takich okresów porównawczych obraz najczęściej zmienia się radykalnie, niekiedy w sposób kontrastowy. Wydaje się, że wraz z wydłużaniem okresu porównawczego ujawnia się tu nawet tendencja do niwelowania różnic w tempie rozwoju.

O relatywności takich porównań w zależności od rozpiętości okresu porównawczego niech przykładowo świadczą dane oparte na opracowaniach OEEC — *Statistical Bulletin. Industrial Statistics 1900-1959*. Paris 1960. Jeśli przyjmiemy dla wskaźnika rozwoju przemysłowego w roku 1959 rok wyjściowy najpierw 1948, potem przedwojenny rok 1938 i wreszcie ostatni rok sprzed I wojny światowej — 1913 — to uzyskamy poniższy obraz odchyleń w dynamice rozwojowej.

Wskaźnik rozwoju przemysłowego w 1959 r. przy przyjęciu za 100:

	1948	1939	1913
Niemcy Zachodnie (NRF)	400	208	315
Francja	194	209	234
Włochy	256	261	458
Holandia	212	242	.
Belgia	142	172	242
W. Brytania	153	194	286

Warto przy okazji zauważyć, że — obok słusznie przez autora wymienionych czynników szczególnie dynamicznego rozwoju NRF w latach powojennych — można by jeszcze podkreślić bez wątpienia wielki wpływ, jaki na ten rozwój wywarł podział Niemiec, w którym NRF odziedziczyła najbardziej rozwiniętą przemysłowo część b. Rzeszy, wzmocnioną gospodarczo inwestycjami wojennymi, finansowanymi w niemałym stopniu dzięki grabieżom dokonany w podbitej Europie. Podobnie wygląda sytuacja z regionami gospodarczo słabo rozwiniętymi. Mniejsze niż w innych krajach różnice nie wynikają tu z jakiejś szczególnie skutecznej polityki regionalnej tego państwa, lecz po prostu z faktu, że wytwarzane przez kapitalizm niemiecki zacofane w rozwoju obszary znajdowały się na wschodzie b. Rzeszy Niemieckiej i po wojnie znalazły się poza granicami NRF.

Następne rozdziały jasno odzwierciedlają koncepcję badawczą autora. Kolejno prezentuje on nierównomierny rozwój regionalny w poszczególnych krajach Europy zachodniej, a następnie przedmiot i cele przestrzennego zagospodarowania oraz politykę gospodarczą poszczególnych państw. W końcowym rozdziale omawia politykę regionalną Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. Na tym tle autor rysuje wyraźnie trzy główne rodzaje regionów, które stanowią przedmiot zainteresowania polityki przestrzennego zagospodarowania: a) regiony o nadmiernej aglomeracji, wymagające zdeglomerowania; b) regiony schyłkowe i depresyjne, wymagające przedstawienia swej aktywności gospodarczej oraz c) regiony gospodarczo zacofane, wymagające aktywizacji gospodarczej. Następnie pokazuje, w jakim stopniu i w ja-

kich szczególnie aspektach, tak zarysowana problematyka przestrzennego zagospodarowania zajmie miejsce w działalności poszczególnych państw Europy zachodniej.

Szczególną uwagę autora skupiają wysiłki nad wypracowaniem skutecznej polityki regionalnej w EWG. W tym miejscu L. Ciamaga eksponuje tezę, że mechanizm rynkowy EWG wpływa na pogłębianie różnic regionalnych w obszarze jej działania. W kontekście tym rysuje się problem o kapitalnym znaczeniu: czy i w jakim zakresie polityka przestrzenna EWG zdolna jest, przynajmniej długofalowo, wdrożyć takie czynniki interwencjonizmu, które mogłyby zahamować i niwelować tworzone działalnością EWG dysproporcje. Znaczenie tego problemu polega na tym, że negatywna odpowiedź na powyższe pytanie w ogóle stawałaby EWG jako system integracyjny pod znakiem zapytania. Nie można bowiem wyobrazić sobie na dłuższą metę możliwości pogodzenia pogłębiającego się, nierównomiernego rozwoju obszarów znajdujących się w ramach EWG z wymogami rozwoju integracyjnego. Układ o Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej, określającej w art. 2 swoje cele, właśnie dlatego wyraźnie formułuje postulat „harmonijnego rozwoju ekonomicznego”. L. Ciamaga stawia ten problem jeszcze inaczej stwierdzając: „na Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej spoczywa obowiązek łagodzenia dysproporcji międzyregionalnych przynajmniej w takim stopniu, w jakim przyczynia się ona do ich powstawania” (s. 134). Ewidentna jest niemożność dokładnego wymierzenia, które dysproporcje i w jakim stopniu są rezultatem rozwoju w ramach gospodarki narodowej państw członkowskich, a które rezultatem mechanizmu rynkowego EWG. Jednak w każdym przypadku przytoczone sformułowanie autora wyraża minimalny postulat wskazujący, że bez znalezienia skutecznych środków przeciwstawiania się tym procesom rozwojowym, racje uzasadniające egzystencję EWG bardzo straciłyby na znaczeniu.

Ogólnie rzecz biorąc — co wynika z powyższych rozważań — autor skoncentrował swą uwagę na opisie dysproporcji regionalnych w krajach Europy zachodniej oraz na przedstawieniu środków i metod podjętych dla ich zwalczania tak przez poszczególne państwa Europy zachodniej, jak i przez EWG. W rozważaniach swych zawarł cały szereg ważnych problemów o charakterze teoretycznym i praktycznym, skłaniających nie tylko do refleksji, ale nieraz i do polemiki. Szczególną zasługą L. Ciamagi jest, że różnorodność środków i metod praktycznych pokazał w takim układzie, że można je także oceniać pod kątem doświadczeń poczynionych w polityce regionalnej krajów socjalistycznych. I z tego punktu widzenia jest to więc praca wartościowa. W całokształcie problemów nierównomiernego rozwoju i polityki regionalnej należy ją chyba jednak traktować jako zapowiedź dalszych badań i publikacji. Postulat ten dotyczy szczególnie systematycznego opracowania i ukazania skutków polityki regionalnej stosowanej w Europie zachodniej. Autor sygnalizuje wprawdzie te problemy w formie krótkich ocen własnych, względnie cytując opracowania, jakie powstały w ramach OECD. Mają one jednak w pracy charakter marginalny i z tych względów także brak im odpowiedniej podbudowy rzeczowej i statystycznej. Jak już wspomniano, można przypuszczać, że jest to zapowiedź dalszych studiów samego autora lub środowiska naukowego, w którym omawiana praca powstała. Życząc tego polskim czytelnikom warto jeszcze raz podkreślić znaczenie faktu, że dzięki pracy L. Ciamagi tak ważna teoretycznie i politycznie problematyka została w monograficznej literaturze ekonomicznej pogłębiona i wzbogacona.

Zdzisław Nowak